

”Ser du mig?”

En vetenskaplig essä om tysta och blyga barn i förskolan som inte uppmärksammas.

Av: Camilla Rooyani

Handledare: Katji Lindberg
Södertörns högskola
Självständigt vetenskapligt arbete, 15 hp
Förskolläraryrket med interkulturell profil, erfarenhetsbaserad
Höstterminen 2020

Abstract

Title: "Do you see me?" A scientific essay about silent and shy children in preschools that do not receive attention

Author: Camilla Rooyani

Mentor: Katji Lindberg

Term: Autumn 2020

This essay is a scientific essay that centers around a story based on a self-experienced dilemma about a shy and silent child who does not communicate with the pedagogues at the preschool nor the majority of the other children. The child chooses to only communicate through her best friend and is then able to use both body- and verbal language, and it is only through this friend that others learn what the child wants.

The purpose of the essay is to examine how preschools satisfy the needs of silent and shy children, by studying my own actions in the described story. The questions at issue which are studied in this essay include how I as a future preschool teacher can support the silent and withdrawn children. Which tools and strategies pedagogues can use to uplift them. How I as a pedagogue can include these children and make them participate in the preschool's activities. As well as how pedagogues relate to the need of interaction among silent children. These questions are answered through the writing of the essay where my practical knowledge, which constitutes of 17 years of working as a caretaker of children, and theoretical perspectives such as the theory of connection and a sociocultural perspective are applied. An interview with a certified speech therapist has also been conducted. The conclusions that can be made are that there are several possible tools and strategies that can be used to include and facilitate for the silent and shy children in the preschool, for example picture-support, smaller groups of children or that you as an pedagogue participate yourself and give the child roles within the plays that it is able to manage. Furthermore, an important lesson is that the theoretical perspectives constitute a crucial support for pedagogues in their approach towards shy children, that it is important to do a mapping of the shy children in terms of what causes the difficulties and when they arise, and also to always proceed from the individual child's needs so that every child at the preschool gets the best possibilities for education.

Key words: shy, shyness, silent children, withdrawn children, approaching shyness, children's participation, child perspective, communication, pedagogues' approach, inclusion, participation, introverted children

Sammanfattning

Titel: "Ser du mig?" En vetenskaplig essä om tysta och blyga barn i förskolan som inte uppmärksammas.

Författare: Camilla Rooyani

Handledare: Katji Lindberg

Termin: Hösten 2020

Denna uppsats är en vetenskaplig essä som utgår ifrån en berättelse som utgörs av ett egenupplevt dilemma om ett blygt och tystlåtet barn som inte kommunicerar med pedagogerna på förskolan eller majoriteten av de andra barnen. Barnet väljer att endast kommunicera via sin bästa kompis och kan då använda både kroppsspråk och verbalt språk, och det är endast genom kompisens hjälp som andra får veta vad barnet vill.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur förskolan tillgodoser tystlåtna och blyga barns behov, genom att studera mitt eget handlande i den beskrivna berättelsen. De frågeställningar som studeras i uppsatsen inkluderar hur jag som framtida förskolelärare kan stödja de tystlåtna och tillbakadragna barnen. Vilka verktyg och strategier pedagoger kan använda för att lyfta fram dem. Hur jag som pedagog kan inkludera dessa barn och få dem delaktiga i aktiviteterna på förskolan. Samt hur pedagoger förhåller sig till behovet av samspel hos tystlåtna barn. Dessa frågeställningar besvaras genom essäskrivande där min praktiska kunskap, som består av 17 års arbete som barnskötare, samt teoretiska perspektiv som anknytningsteorin och ett sociokulturellt perspektiv tillämpas. En intervju med en legitimerad logoped har också genomförts. Slutsatser som kan dras är att det finns flera möjliga verktyg och strategier som kan användas för att inkludera och underlätta för de tystlåtna och blyga barnen i förskolan, bland annat bild-stöd, mindre barngrupper eller att man som pedagog själv deltar och ger barnet roller i leken som den klarar av. En viktig lärdom är vidare att de teoretiska perspektiven utgör ett väsentligt stöd för pedagoger i sitt bemötande av blyga barn, att det är viktigt att göra en kartläggning av de blyga barnens kring vad som orsakar svårigheterna och när de uppstår, samt att alltid utgå från det enskilda barnets behov så att alla barn på förskolan får de bästa förutsättningarna för lärande.

Nyckelord: Blyg, blyghet, tystlåtna barn, tillbakadragna barn, bemöta blyghet, barns delaktighet, barnperspektiv, kommunikation, pedagogernas förhållningssätt, inkludering, delaktighet, introverta barn.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Sammanfattning	3
1. Berättelse	5
3. Metod	11
4. Etiska överväganden	14
5. Reflektion.....	15
5.1. Definition av blyghet, blyga och tillbakadragna barn	15
5.2. Berättelsen utifrån anknytningsteorin och ett sociokulturellt perspektiv.....	18
5.3.Strategier och pedagogers prioritering av rutiner	20
5.4. Vikten av lyhördhet från pedagogens sida och mellankroppslighet.....	23
5.5. Barns perspektiv eller barnperspektiv.....	25
5.6. Flerspråkighet	27
5.7. Delaktighet och inkludering av blyga och tystlåtna barn	28
5.8. Teoretiska perspektiv till stöd för pedagog och barn.....	31
6. Slutord	34
Referensenslista	38

1. Berättelse

”Kom alla barn, vi sätter oss på mattan”, säger jag med en exalterad röst när jag kliver in på förskolans avdelning med en stor, genomskinlig låda i famnen. Alla barn är intresserade och tittar fascinerat på innehållet i lådan. De ställer sig så nära att jag knappt kan röra mig. ”Vad ska vi göra?”, frågar barnen och tittar nyfiket på mig.

När de inte får svar börjar barnen undersöka innehållet i lådan. Jag ser många uppspelta barn som står tätt intill mig men märker att det är någon som fattas. Jag ser mig omkring och får syn på Olivia som sitter kvar på den runda blåa mattan, en bit bort från de övriga barnen. Där sitter hon med en bok och tittar på bilderna medan hon drar sitt pekfinger över texten. Det ser ut som att hon läser. Det får mig att fundera kring varför hon inte är med kompisarna eller umgås med oss andra? Varför väljer hon att vara för sig själv, undrar jag. ”God morgon, Olivia”, säger jag. Hon lyfter sin blick och blir röd om kinderna. Hon svarar inte, men ler blygsamt mot mig. Samtidigt hör jag hur ljudnivån stiger i rummet i takt med att de övriga barnens spänning växer, och min uppmärksamhet riktas mot dem som nu blivit otåliga.

I ögonvrån ser jag att min ena kollega är upptagen med att kryssa in barnen medan min andra kollega står vid bänken med armarna i kors. Jag tänker att det här är det bästa tillfället för min kollega att engagera sig i Olivia, under tiden som jag tar hand om de andra barnen. Barnen drar i mig så jag nästan tappar balansen. De är ivriga, glada och sätter sig i en rad istället för runt mattan. Samtliga barn vill sitta bredvid populära Lena och det håller på att bli bråk om vem som ska sitta närmast. För att förhindra bråket ber jag alla barn att ställa sig upp. Vi ska leka ballongleken först. Vi håller varandra i handen, smyger försiktigt och ställer oss i mitten av mattan med en fot mot mitten.

I ett försök att involvera Olivia frågar jag henne vilken färg ballongen ska vara i. Innan de andra barnen hinner säga något berättar jag att det är Olivia som ska svara på frågan. Hon tittar på mig ett tag, sen vänder hon blicken mot golvet. Jag ser att hon blivit röd om kinderna igen och tänker att det kanske blir jobbigt för henne att svara. ”Olivia, vill du fundera lite innan du svarar?”. Jag får inget svar, så jag låter barnen fortsätta blåsa ballongen tills vi står i en ring. Nu kan vi börja samlingen. Jag noterar att Olivia viskar något i sin bästa kompis Majas öra.

När jag placerar lådan i mitten av ringen frågar jag barnen om de kan gissa vad som finns i den. Alla tittar nu fundersamt på lådan och börjar diskutera vad den kan innehålla. Ett av barnen säger ”Det ser ut som ris men ris är vitt så det här kan inte vara ris”. Barnen uppmärksammar att innehållet har olika färger. ”Kommer ni ihåg att jag jobbade med de äldre barnen förra veckan?” frågar jag. ”Vi gjorde ett experiment och det här är ris. Vi har använt karamellfärg och har torkat riset.” fortsätter jag och skickar

lådan till varje barn så de får titta och känna på riset. ”Jag tycker färgerna är härliga!”, säger ett av barnen. Nu är det Olivias tur att undersöka innehållet i lådan. ”Vill du känna?”, frågar jag henne. Olivia har båda händerna mellan sina ben och tittar ner i golvet. Jag tolkar det som att hon inte vill ha ögonkontakt med mig. Maja viskar i hennes öra: ”Säg att du ser röd färg.” Jag kan se hur Olivia kämpar med darrande läppar men orden kommer inte fram. ”Vilken färg är din favoritfärg Oliva?” frågar jag. Hon säger ingenting och lådan går vidare. Plötsligt hör jag Maja säga att Olivias favoritfärg är lila. ”Jaha” svarar jag, ”hur vet du det Maja?” ”Olivia! Säg till Camilla att du tycker om lila”, säger Maja uppmuntrande. Men Olivia säger ingenting, istället tittar hon ner med blicken mot golvet och fortsätter ha händerna mellan benen.

Det har blivit dags för lunch utan att jag märker av det. En av kollegorna kommer och presenterar maten. Jag lämnar kvar lådan på mattan medan barnen går och sätter sig vid matbordet. Tanken slår mig att Olivia säkert är vid lådan nu och känner på riset, nu när de andra barnen inte är kvar. Jag ger en frågande blick till min kollega för att se om hon ser Olivia. Hon bekräftar med en jakande blick, och då förstår jag att Olivia utforskar riset. Jag serverar maten som består av köttbullar, makaroner, majs och gurkstavar. Jag ser att Olivia känner på riset och tar en skopa med handen. ”Hoppas att ingen stör henne” tänker jag. Jag får ögonkontakt med min kollega och visar med mitt kroppsspråk att vi ska låta Olivia vara. Hon är där några minuter tills Maja upptäcker att hennes bästa vän inte sitter bredvid henne vid matbordet. Maja går och hämtar Olivia. Maja är som en liten, omhändertagande mamma med Olivia. Hon drar ut stolen från bordet och när Olivia sätter sig puttar hon in stolen igen. Maja serverar mat till Olivia och frågar henne hur många köttbullar hon vill ha. Olivia tittar med ett leende på Maja. ”Juste, du är lite blyg och vill inte prata” säger Maja då och fortsätter, ”Vi börjar med fem köttbullar först, sen kan du få mer om du vill”

Jag försöker lyssna på de två flickorna samtidigt som jag pratar med de andra barnen som sitter vid bordet, som många gånger överröstar flickorna. Maja tar hand om Olivia och ibland tittar de på varandra, men så fort Olivia upptäcker att jag tittar på dem slutar hon. De glittrande ögonen förvandlas till blyghet igen. ”Är det jag som gör henne blyg? Jag kanske ska sitta vid det andra bordet” tänker jag. Samtidigt vet jag sen tidigare att det inte bara är mig som Olivia inte kommunicerar med, utan det snarare är så att bästa vännen Maja är den *enda* personen som Olivia pratar med. Jag skickar runt gurkskålen till varje barn och frågar om de vill ha gurka. Olivia tittar ner på sin tallrik. Skålen går vidare och jag ser att Olivia viskar i Majas öra. ”Camilla, skicka gurkskålen, Olivia vill ha gurka.”, säger Maja. Maja pratar åt Olivia och påminner mig också om att Olivia ska ligga bredvid henne sedan under vilostunden.

På vilan är det sex barn. Alla tar varsin bok och lägger sig på sin madrass med en kudde. Jag tar fram Ipaden och startar Ugglo-appen för att sätta igång en saga. Sen lägger jag mig mellan Olivia och Sammy, som liksom Maja också ligger bredvid Olivia. Vi tittar upp mot bokstävorna som hänger i taket och som långsamt rör sig av fläkten som blåser. Jag hör att Olivia och Maja ligger och skrattar lite. Då och då ber jag de mer livliga barnen att vara tysta och försöka vila. Efter ungefär tio minuter sätter jag mig upp och ser att Maja har somnat, precis som flera av de andra barnen.

Olivia har ryggen mot mig men jag ser hur hon vänder och vrider på sig, som att madrassen plötsligt blivit obekvämt. Olivia brukar ligga stilla men inte nu och hon har krympt ihop sig till en liten boll vilket ser oroande ut. Jag kan inte se hennes ansikte men känner på mig att något inte är som det ska. Jag lägger min hand på hennes axel och frågar försiktigt ”Vad är det vännen? Är det något du behöver hjälp med?” Jag hör inga ord men hör att hon snyftar. Jag stryker bort hennes hår från ansiktet och känner att min hand blir blöt av hennes tårar. Jag lyfter upp Olivia i mitt knä och kramar om henne. Jag känner att jag att blir varm och blöt på låren och förstår att hon kissat på sig, så vi reser oss tillsammans och går till tvättrummet.

Jag tar av hennes kläder och säger ”Det är ingen fara, det kan hända vem som helst”. Samtidigt får jag så dåligt samvete över att jag inte upptäckte olyckan tidigare. Jag blir ledsen för att de högljudda barnen tagit min uppmärksamhet. Ledsen att Olivia inte kunde anförtro sig till mig, men mest ledsen för Olivias skull. Vanligtvis förlitar sig Olivia på sin bästa vän, men nu hade Maja somnat och Olivia hade varken vågat yttra sig till henne eller mig. ”Hur ska vi göra om Maja inte kommer till förskolan? Vem kommer Olivia då att kommunicera med? Eller kommer hon leka själv?” undrar jag medan jag klär på Olivia nya, rena kläder.

Nästa dag ringer telefonen och min kollega avslutar samtalet med ”hälsa henne att hon ska krya på sig!” Jag undrar vem det är som är sjuk och hoppas att det inte är Maja. Jag sitter vid det runda bordet med fyra barn och har dukat fram en låda med kastanjer och limpistoler. Barnen får skapa egna mönster av kastanjer som de limmar ihop. Olivia deltar och jag ser hur hennes läppar rör sig, hon pekar med sitt pekfinger på den översta kastanjen och drar sedan sitt finger nedåt. Jag tolkar det som att hon räknar kastanjerna. De andra barnen visar mig vad de har skapat och väntar på att jag ska bekräfta att de är fina. ”Kan du räkna hur många kastanjer du har?” frågar jag ett av barnen. Olivia säger inte ett ord utan fortsätter med sitt arbete, men hon känns ändå hoppfull.

Varje gång dörren till avdelningen öppnas tittar Olivia åt det hållet. Hon kanske ställer sig frågan om bästa vännen Maja kommer idag? Min kollega närmar sig vårt bord och talar om hur många barn vi har

idag. ”Maja har feber”, säger min kollega ”och kommer att vara hemma i några dagar” fortsätter hon. Samtidigt som hon säger det, ser jag på Olivias kroppsspråk att hon förändras från glad till ett ledset och tillbakadraget barn. Jag ser hur hennes axlar sjunker ner och hennes kropp känns mindre. Olivias glada ansikte försvinner och omvandlas till ett barn som har förlorat hoppet. Hon ser blek och ledsen ut, som om hela världen har rasat. För att utmana henne frågar jag om hon vill göra en kastanjefigur till Maja. Hon har flera figurer framför sig, alla är helt unika och ser fantastiska ut. Hon säger ingenting och de andra barnen visar medkänsla när de märker att hon är ledsen. Barnen reser sig från sina stolar och sätter sig i en ring runt Olivia. ”Du kan vara med oss” säger barnen till henne. Hon ler mot barnen. Men jag upplever det som att hon känner sig tvingad till att le. Leendet är inte genuint, det kommer inte från hjärtat. ”Vilka bra kompisar ni är” säger jag till barnen.

Plötsligt skriker Olivia och gråter hysteriskt, som om något allvarligt har hänt henne. Hon håller sin ena hand över den andra som om hon har gjort sig illa och gråter oavbrutet, tårarna sprutar likt en fontän. ”Vad hände?” frågar jag medan jag försöker lugna ner henne. Jag får ingen kontakt med Olivia och hon hör inte mig heller utan fortsätter att skrika. Alla barn samlas runt oss och undrar om hon blöder. Jag tar upp henne i famnen, sätter mig på golvet och säger bestämt till min kollega att ta ut de andra barnen. ”Berätta för mig Olivia, vad hände?”. Jag får inget svar så jag slutar fråga och kramar istället om henne och stryker henne på axeln. Olivia lugnar ner sig och jag får titta på hennes finger. Fingertoppen ser lite röd ut och det ser ut som hon bränt sig när hon arbetade med limpistolen.

Jag frågar henne om hon kanske klämde sig mellan stolarna. Fastän jag misstänker vad som hänt låtsas jag som att jag inte gör det och tänker att det här är ett bra tillfälle för Olivia att kanske våga prata med mig. Det känns som att Olivias kropp är som kokt spagetti och helt avslappnad i min famn. ”Det måste göra ont att klämma sig” säger jag. Hon höjer huvudet och tittar på mitt ansikte. ”Nu kommer hon att prata med mig” tänker jag och samtidigt försöker jag dölja mina känslor för att inte hon ska känna press att behöva prata. Jag tänker att om Olivia väljer att prata med mig är det bra om jag inte gör det till en stor grej. Jag visar mig väldigt glad, trots att risken finns att hon inte pratar eller vill ha mer uppmärksamhet. Vi tittar på varandra och jag är nyfiken på vad hon ska säga. Olivia säger ingenting, utan böjer sitt huvud mot sina ben. ”Var det de två stolarna du klämde dig mellan?” frågar jag igen. Hon säger ingenting och jag känner mig hjälplös. Hur ska jag göra så att Olivia känner sig trygg nog att prata med mig?

Olivia lyfter huvudet och tittar in i mina ögon. Det känns som att hon studerar mig. Lite läskigt och obekvämt känns det när hon stirrar på mig utan att vända sin blick någon annanstans. ”Du måste ha fått jätteont när du klämde dig” säger jag och tänker att Olivia måste vara trött på min fråga som jag nu

upprepat flera gånger. Hon skakar på huvudet. Jag blir glad men döljer mina känslor. Jag vill krama henne lite hårdare och säga att hon börjar kommunicera med mig. Jag väljer att inte göra det utan försöker komma på vad ska jag fråga nu så att hon kanske vågar säga något. ”Nu förstår jag, du klämde inte dig” fortsätter jag. Olivia skakar på huvudet och jag tolkar det som ett nej, sedan pekar hon på limpistolen. Jag blir så glad inombords. Olivia börjar kommunicera med mig! Jag undrar om den främsta anledningen till att Olivia är så ledsen nu har att göra med att Maja inte är här idag. Detta eftersom jag har sett henne bränna sig på limpistolen förut, varav hon inte alls blev så ledsen som hon blev denna gång. Men jag tänker att det inte spelar så stor roll. Det viktigaste är att Olivia tar steget och visar sina känslor samt börjar kommunicera med mig genom sitt kroppsspråk.

2. Syfte och frågeställningar

I varje förskola finns ett antal pedagoger och en grupp barn, ofta en större barngrupp. Även om många önskar att man kunde bemöta varje enskilt barn dagligen, faller det sig naturligt att aktiviteterna i förskolan utgår från *gruppen* barn. Men vad händer med de barn som verkar hålla sig undan från barngruppen? De som i en större skala överröstas och kanske osynliggörs? Har de samma förutsättning för lärande och utveckling som de barn som aktivt samspelar med andra?

I den beskrivna berättelsen om Olivia som inkluderar tre händelser, att hon kissade på sig vid vilostunden och när Olivia skadar sig dagen därpå. Jag skriver också om att jag på en samling observerade barnets agerande och relation till sin bästa vän där barnets blyga och tillbakadragna tillvaro på förskolan gestaltas. Högljudda och livliga barn stjälar ofta pedagogernas uppmärksamhet, som brottas med dåligt samvete över att inte känna sig tillräckliga för att bemöta tystlåtna barn samt bristande kunskap på hur man bäst bemöter dem. Vi försöker konstant nå fram till dem och göra framsteg, och ibland lyckas vi via andra barn och ibland på egen hand. Erfarenheten med Olivia har lämnat mig djupt berörd, men den är långt ifrån unik. Mina kollegor delar liknande upplevelser och jag har själv arbetat som barnskötare i förskola under 17 år. Varje år möter jag barn med liknande utmaningar, och varje år slits jag mellan att uppmärksamma den stora barngruppen och de barn som håller sig för sig själva. I Olivias fall fanns en nära vän till hands som underlättade situationen, men ansvaret kan inte vila på ett enskilt barn. Tryggheten som Olivia känner hos Maja bör också förankras hos pedagogerna och förskolan, så att en dag när Maja inte är där är minst lika glädjefull och utvecklande för barn som Olivia som en dag då bästa vännen är med.

Denna vetenskapliga essä syftar till att undersöka hur förskolan tillgodoser tystlåtna och tillbakadragna barns behov, genom att studera mitt eget handlande i den beskrivna berättelsen. Jag, författaren till denna uppsats, reflekterar kring hur förskollärare arbetar för att inkludera de blyga och tillbakadragna barnen i verksamheten, och undersöker därtill även hur man kan belysa och lyfta fram de dilemman som det kan orsaka. Efter flera årsarbeten i förskola har jag gång på gång uppmärksammat att somliga barn inte hörs i stora barngrupper, varpå jag vill veta om de tystlåtna och tillbakadragna barnen får sina behov tillgodosedda, kan ta del av utbildningen och hur de egentligen mår? Far de illa på något sätt? Genom att reflektera kring berättelsen, tillämpa mina praktiska erfarenheter och teoretiska perspektiv fördjupar jag mig i begreppet blyghet och ökar mina kunskaper kring hur jag och andra pedagoger kan stödja dessa barn samt inkludera dem i aktiviteter på förskolan efter deras individuella förutsättningar.

Det finns ett brett utbud av forskningsartiklar om utåtagerande barn men min upplevelse är att det inte finns lika mycket forskning kring tystlåtna och tillbakadragna barn, varpå intresset för ämnet ökar. I boken *Forsknings – metodikens grunder* skriver Runa Patel & Bo Davidson (2019) om att det finns ett behov av kunskap kring problemområdet. De hävdar att en undersökning skulle kunna bidra till kunskapstillväxt inom området, alltså är en inomvetenskaplig undersökning intressant. Kommer någon att ha praktisk nytta av denna undersökning, det vill säga är en undersökning utomvetenskapligt intressant? (Patel & Davidson 2019, s. 58). Jag anser att det inte är ett problemområde att vi har tillbakadragna och tystlåtna barn i förskolan utan att insikt, kunskap och metoder saknas. Vi behöver lyfta upp ämnet så att dessa barn inte blir osynliga, så jag strävar med denna essä efter att kunna skaffa mig en djupare och bättre förståelse kring min osäkerhet i bemötandet av introverta barn i framtiden. Hur kan man som pedagog stödja dessa barn redan i tidig ålder?

De frågeställningar som denna essä behandlar är följande:

- Hur kan jag som blivande förskollärare stödja de tystlåtna och tillbakadragna barnen?
- Vilka verktyg och strategier kan pedagoger använda för att lyfta fram tystlåtna barn?
- Hur kan jag som pedagog inkludera dessa barn och få dem delaktiga i våra aktiviteter i förskolan?
- Hur förhåller sig pedagoger till behovet av samspel hos det tystlåtna barnet?

3. Metod

Uppsatsen är skriven i essäform, som utgår ifrån en självupplevd händelse och som vidare undersöks genom att reflektera kring erfarenheten och tillämpa olika teoretiska perspektiv, litteratur och min praktiska kunskap. Lotte Alsterdal (2014) pålar att författaren genom essäskrivandet utgår ifrån det egenupplevda. Utifrån det får denne syn på olika perspektiv. I essäerna fortsätter sedan ett samtal mellan ens egna kunskaper och andra tänkare (Alsterdal 2014, s. 62–63). Essän arbetar med frågeställningar om mänskligt liv som kan ses på flera olika sätt men dock inte bevisas. Den förhåller sig till det motsägelsefulla. I en essäistisk text är betydelsen av både form och innehåll viktig och får inte skiljas åt (Ibid., s. 58 – 59). I denna vetenskapliga essä grundar sig dilemmat på den ovan angivna berättelsen, som utspelar sig på en förskola för 7 år sen där jag arbetade, vilken diskuteras och reflekteras över för att nå en djupare insikt och kunskap kring ämnet.

Jag har under arbetets gång diskuterat min essä tillsammans med min handledare och mina klasskamrater. Vi har gett varandra konstruktiv kritik och jag har fått se min text i nya perspektiv. Dilemmat har vidare belysts från tre olika perspektiv: den praktiska kunskapens teori, sociokulturellt inspirerad teori samt anknytningsteorin. Jag kommer nu att redogöra för varför dessa perspektiv valdes.

I boken *Vad är praktiskt kunskap?* skriver Jonna Bornemark och Fredrik Svenaeus (2009) att praktisk kunskap bara i viss utsträckning, handlar om strikt tillämpning av vetenskapliga teorier och mätinstrument. Den praktiska kunskapen bärs som en personlig kunnighet som tagit plats hos individen och den utövas på ett intuitivt sätt (Bornemark & Svenaeus 2009, s. 13). I reflektionen undersöks därför hur mina praktiska kunskaper har hjälpt mig i arbetet med de blyga barnen.

I boken *Skriva - en metod angående reflektion* skriver Maria Hammaren (2005) hur det genom skrivande går att framhäva erfarenhetsbaserad kunskap. Att framhäva sina erfarenheter innebär att ta fram kärnan ur kunskapen och kartlägga. Denna metod är motsatsen till att övertyga med mängder av information, utan att kringgå stereotyper. Utan den byggs på att skapa relation mellan alla upplevelser som vi har i vår ryggsäck och bär med oss och gå igenom dem (Hammarén 2005, s. 17–18). I denna essä har det som Hammarén säger varit i åtanke och med hjälp av detta har självaste budskapet ur min berättelse lagts fram.

I boken *Kunskaps filosofi tre kunskapsformer i historisk belysning* skriver Bernt Gustavsson (2000) historiskt sett så har teorier om praktikkunskapens betydelse utvecklats till olika håll och på olika sätt. I vår tid ser man kunskapen utifrån tre olika former. Dessa former är ”sann, berättigad tro” som första form, den andra formen kallas ”kunskap i handling” och sista formen av kunskap i vår tid betraktas.

(Gustavsson 2000, s. 33). I den definition som Aristoteles gav om praktiska kunskapen, ses människan som ett socialt eller politiskt djur starkt bunden till det samhälle som människan hör till och växer upp i. De kunskapsbegrepp som Aristoteles tydliggjorde, har tolkats på olika sätt genom åren. Nuförtiden är det dock en bredare diskussion om dessa tre former, teoretisk-vetenskapligt (episteme), praktiskt-produktive (techne) samt politisk-etisk (fronesis) som utvecklats fram (Gustavsson 2000, s. 33).

Begreppet fronesis, som handlar om en praktisk klokhet, är det som varit viktigast för mig. Praktisk kunskap är svårt att förklara, den sitter i kroppen. Lotte Alsterdal & Maria Pröckl (2016) skriver i boken *Inifrån och utifrån* att praktisk kunskap beskrivs som en kunskap som utvecklas genom erfarenhet. För att se och förstå vad som är det viktiga att använda sig av i en situation inom ramen för en verksamhet, samt kunna handla klokt och ansvarsfullt i relation till det, så behövs det omdöme som är byggt på personlig erfarenhet och reflektion (Alsterdal & Pröckl, 2016, s.7). Min praktiska kunskap tillämpas genom att jag reflekterar kring mitt och mina kollegors handlade i berättelsen, men också genom att bidra med reflektioner från min personliga erfarenhet.

Utöver min praktiska kunskap tillämpas även två ytterligare perspektiv: Anknytningsteorin och ett sociokulturellt perspektiv. Anledningen till att jag valt följande teorier är för att de har vissa centrala begrepp som jag tycker är relevanta för uppsatsen. Anknytningsteorin handlar nämligen om betydelsen av nära, känslomässiga relationer. Den omfattar den generella utvecklingen samt individuella skillnader i relationella erfarenheter. (Havnesköld & Risholm Mothander 2009, s. 180). Anknytningsteorin menar att trygga relationer är en förutsättning för att kunna lära sig. Sociokulturellt perspektiv handlar vidare om att människor föds in i och utvecklas inom ramen för samspel med andra människor. Ända sedan begynnelsen gör vi våra erfarenheter tillsammans med andra. Våra medaktörer hjälper oss att förstå hur världen fungerar och hur den ska förstås (Säljö 2014, s. 66). Att alla människor lär sig hela tiden i alla typer av sociala sammanhang, och lägger vikten på vad, snarare än om en individ lär sig.

I boken *Etnologiskt fältarbete* skriver Oskar Pripp & Magnus Öhlander (2011) att när en forskare är närvarande under en längre tid i människors dagliga liv samt sysslor så utför hen observationer som även rymmer deltagande.

Metoden innebär således att forskaren vistas och deltar i de sociala sammanhang som studeras han eller hon samtalar, umgås, kanske arbetar tillsammans med människor och gör liknande erfarenheter som de gör – och för anteckningar om platsen och vad som sägs och görs. (Pripp & Öhlander, 2011 s. 123 - 124).

Utöver berättelsen har uppsatsen därför också kompletteras med observationer och iakttagelser som jag samlat på mig om tillbakadragna och tystlåtna barn under min 17 års erfarenhet av att arbeta inom förskola. Jag har iakttagit hur dessa barn kommunicerar med pedagoger och sina kompisar för att bland annat observera om de är med kamrater när de leker eller om de leker själva. Denna essä kommer utforskas och vara skriven i blandform. Jag kommer därmed, förutom mina tidigare nämnda tillvägagångssätt, även intervjua en logoped. Anledningen jag valde intervjua en logoped var att jag ville veta om talsvårigheter kan vara ett bidragande orsak till att vissa barn är blyga och tillbakadragna.

En logoped har kunskaper om barn som har talsvårighet, uttalssvårighet och brukar normalt ge tips på olika verktyg som man kan användas för att överkomma svårigheterna. Det sistnämnda är i enlighet med uppsatsens syfte och därför valde jag att intervjua en legitimerad logoped som arbetar med förskolebarn, som jag kom i kontakt med via min chef. På grund av rådande omständigheter under pandemin var ett fysiskt möte inte möjligt, utan ett inledande telefonsamtal ägde istället rum den 20 oktober under där jag berättade om uppsatsens syfte samt frågade om logopedens erfarenhet. Logopeden berättade att hen brukar föreläsa om selektiv mutism på förskolor och ville gärna delta i en intervju, men jag ombads skicka frågor på mejl så att hen fick möjlighet att betänka frågorna. För att inte styra logopeden alltför mycket i mina egna tankebanor ställdes två generella frågor som öppnade upp för vidare följdfrågor:

1. Hur kan jag som blivande förskollärare stödja dessa barn som är tysta och tillbakadragna?
2. Hur kan jag som pedagog lyckas inkludera dessa barn och få dem delaktiga i våra aktiviteter i förskolan?

Jag fick svar till mina frågor via maile som jag kommer ha i reflektionsdelen.

Min praktiska kunskap, de teoretiska perspektiven samt intervjun med logopeden har alla utgjort stöd i reflektionen.

Sammanfattningsvis är vald metod i min vetenskapliga essä baserat på användning av olika litteraturer, forskningsartiklar, deltagande observationer, intervju, mina erfarenheter och användandet kurslitteratur för att undersöka mitt dilemma. De perspektiv som tillämpats är min praktiska kunskap, sociokulturellt inspirerad teori samt anknytningsteorin. För att underlätta för läsaren har reflektionen även strukturerats i olika delar. Inledningsvis reflekterar jag kring definitionen av blyghet, blyga och tillbakadragna barn, därefter reflekterar jag kring berättelsen utifrån anknytningsteorin och ett sociokulturellt perspektiv. Resterande del av reflektionen har strukturerats efter olika teman, dessa är:

Strategier och pedagogers prioritering av rutiner, vikten av lyhördhet från pedagogernas sida samt mellankroppslighet, barns perspektiv eller barnperspektiv, flerspråkighet delaktighet och inkludering av blyga och tystlåtna barn och slutligen teoretiska perspektiv till stöd för pedagog och barn. Avsnittet kring flerspråkighet har belysts som ett möjligt perspektiv till dilemman, men har endast getts ett begränsat utrymme i denna uppsats på grund av platsbrist då det inte var centralt just i denna berättelse. Men eftersom jag av egen erfarenhet vet att det ofta nämns som möjlig orsak till tystlåtenhet, samt att ett begränsat språk diskuterades som orsak i intervjun med logopeden valde jag att ändå kort belysa flerspråkighet i denna uppsats.

4. Etiska överväganden

I boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* skriver Steinar Kvale & Svend Brinkmann (2014) att det finns fyra olika krav att ta hänsyn till när man bedriver en forskning. Dessa är samtycke, konfidentialitet, konsekvenser och forskarens roll (Kvale & Brinkmann 2014, s. 105).

I boken *Forsknings-metodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning* skriver Runa Patel & Bo Davidson (2019) om vetenskapsrådet, vilket är den svenska myndighet som fördelar medel till forskning och har ett övergripande ansvar för frågor om etiska krav på forskning. De fyra huvudkraven är följande: Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Patel & Davidson 2019, s. 83–84) Dessutom har vi stark sekretess i förskolan.

På grund av ovanstående anledningar har jag anonymiserat plats, ort och tidpunkter i berättelsen. Alla barns namn är vidare fingerade och jag har inte delgett annan identifierbar information. Den logoped som jag intervjuat har också gett samtycke genom en samtyckesblankett och har helt anonymitet i denna uppsats.

5. Reflektion

Som pedagog med mångårig erfarenhet inom förskoleverksamhet kommer jag ihåg de flesta barn jag arbetat med. Genom åren har jag mött barn med olika behov och förutsättningar och många barn har lämnat spår efter sig som inte gått att bortse ifrån i mitt yrke som pedagog. Barnet i min berättelse är ett av dessa barn och jag har i texten kallat henne för Olivia. Hon har gjort ett stort avtryck i mitt pedagogiska liv, väckt många tankar hos mig. Hon är ett synligt exempel på alla dessa barn som inte vågar eller kan ta för sig. De tystlåtna barnen blir tyvärr sådana som lätt glider undan och glöms bort. De finns där i utkanten men får ingen riktig uppmärksamhet för man märker dem knappt när de går in och ut genom rummet obemärkt. De spenderar sina dagar i stillhet och få ifrågasätter om de är nöjda och mår bra eftersom de inte låter oss höra motsatsen tänker jag.

Barngruppen som Olivia ingick i var högljudd. Alla ville bli sedda och få mycket uppmärksamhet vilket utifrån barnens behov kan ses som en rättighet. Det finns en konkurrens mellan barnen, många av dem vill synas och höras och tar därför för sig. Vilket oftast sker på bekostnad av de blyga och tystlåtna barnen. Men Olivia som individ behöver också stöd och uppmärksamhet som alla andra barn, även om jag vet att det är näst intill omöjligt att ge alla barn det de behöver i en stor barngrupp. Olivia förstod alla instruktioner som hon fick av oss pedagoger vilket tydde på att hennes tystnad inte hade med svårigheter i det svenska språket att göra, och stärker tesen att det snarare hade med förskolans bemötande att göra. Det är många tankar som cirkulerar i mitt huvud kring berättelsen och ibland, eller väldigt ofta, känner jag en stor skuld skulden över situationerna som uppstod då jag önskar att jag hade kunnat hjälpa Olivia mer.

Berättelsen utgår från olika situationer där det uppstår dilemman eftersom Olivia vägrar eller inte vill kommunicera med oss pedagoger eller andra kamrater utöver Maja. I följande text reflekterar jag kring mitt eget handlande i berättelsen med hjälp av litteraturen och flera års praktisk erfarenhet. För att underlätta för läsaren börjar jag med att reflektera kring definitionen av blyghet, blyga och tillbakadragna barn. Därefter undersöks händelsen utifrån anknytnings teorin och ett sociokulturellt perspektiv. Slutligen har resterande del av reflektionen indelats efter 6 olika teman.

5.1. Definition av blyghet, blyga och tillbakadragna barn

Till att börja med behöver jag definiera vad det innebär att vara blyg. Det slår mig att jag pendlar mellan uppfattningen av att ett blygsamt beteende kan vara tecken på att barnet är otryggt i specifika sammanhang eller att det kanske är en del av deras personlighet? Om det nu är en del av deras personlighet, har jag som pedagog då rätt att försöka ändra den?

Ordet blyg beskrivs i ett lexikon som ett adjektiv som betyder ”osäker i sällskap med andra, generad”. Betydelsen av ordet kan man läsa blyghet i sin tur innefattar egenskapen blyg.

Men att vidare försöka hitta en definition av blyghet i sociala och psykologiska sammanhang för att uttrycka en tydlig begreppsförklaring av blyghet har visat sig vara relativt komplicerat. I boken *Blyga skolbarn* skriver Robert J. Coplan & Kathleen Moritz Rudasill att blyghet styrk historiskt sett beskrivits i otydliga termer på grund av att det kan innebära olika saker för olika människor. En anledning till att blyghet är svårdefinierat är för att det omfattar emotioner av beteenden. Som varken är indikatorer på eller unika för blyghet (Coplan & Moritz Rudasill, 2017, s. 16). Till exempel tenderar blyga barn att vara socialt tillbakadragna, ofta hålla sig borta från möjligheter till sociala interaktioner samt att hålla sig för sig själva, detta även i närvaro med jämnåriga barn. Barn kan dock leka på egen hand av många, andra orsaker som inte alls har någonting med blyghet att göra.

En annan anledning till att blyghet är väldigt svårdefinierat är att det kan syfta på ett sinnestillstånd men även ett personlighetsdrag: Ett sinnestillstånd är hur man känner sig vid en viss tidpunkt eller i en viss specifik situation (Ibid. 2017, s. 16) medan ett personlighetsdrag är en del av ens ständiga personlighet. Från min erfarenhet av att arbeta med barn är jag beredd att hålla med. Som i fallet med Olivia. Olivia är väldigt social med Maja, vilket får mig att tro att hennes blyghet är ett sinnestillstånd som uppstår i relation till oss andra. Samtidigt är relationen med Maja ett undandrag från hur hon betar sig med alla andra, vilket får mig att undra om blygheten är del av hennes ständiga personlighet som bästa vännen på något sätt lyckas överkomma?

I boken *Mer än blyg* skriver psykologen Liv Svirsky & Ulrika Thulin (2006) att blyghet används för att beskriva personer som är socialt tystlåtna och tillbakadragna och anses vara ett temperamentsdrag snarare än ett psykiskt problem (Svirsky & Thulin, 2006, s. 25). Enligt Gren Landell (2014) kan definitionen av blyghet variera men en vanlig beskrivning är att känna sig obekvämt och nervös i sociala situationer på grund av att man oroar sig för andras värdering av en själv. Blyghet räknas även här ofta som temperament-eller personlighetsdrag (Gren Landell 2014, s.25). För mig känns den senare definitionen intressant eftersom den ställer blygheten i relation till andra, då man tar hänsyn till andras

värdering av en själv. Det är mycket möjligt att det är vi pedagoger och de andra barnens närvaro som påverkar barn som Olivia, som gör att de agerar på ett blygsamt, tystlåtet och tillbakadraget sätt, helt enkelt för att de är rädda för hur vi ska uppfatta dem. Hur hanterar man i sådana fall detta dilemma givet att konstellationen på en förskola består av flera vuxna och en barngrupp?

Under de många observationer som jag har gjort under 17 år som barnskötare så har jag noterat flera tystlåtna barn som inte riktigt varit delaktiga i konversationer, aktiviteter. Olivia anförtror sig till sin bästa kompis Maja men många av de barn jag observerat och uppfattat som blyga tenderar att vilja vara med en vuxen och hålla pedagogen i handen. De väljer ofta att vara med vuxna istället för att vara med andra barn. Dessa barn vill inte vara med i ordnade lekar, och liksom Olivia vill de inte heller prata i onödan. De vill inte vara i en position där ögonen riktas mot dem, vilket kanske är ett tecken på att de inte vill bli bedömda av andra. Jag tror att dessa barn har svårt att bygga kompisrelationer eftersom de inte startar konversationer och det är svårt för de andra barnen att inleda konversationer med blyga barn. Olivia hade tur som hade Maja som kompis eftersom Maja är social. Jag anser att vi kan göra mycket i förskolan genom att lyfta upp barnens styrkor och att prata om olikheter då ger vi barn acceptans att bryta normer och inkludera alla trots olika utgångspunkter.

Enligt *Socialstyrelsen* (2010) är blyghet ett medfött personlighetsdrag, ett så kallat temperament, som innebär att man är tystlåten och tillbakadragen, framför allt tillsammans med obekanta människor. Runt 40–50 procent av befolkningen i västvärlden beskriver sig som blyga, men graden av blyghet kan variera och ha olika betydelse och inverkan på livet (*Socialstyrelsen* 2010, s.11). Man kan vidare läsa att man kan vara blyg men verka utåtriktad, vara blyg i de flesta sociala situationer eller bara i vissa. Blygheten behöver inte vara ett problem, men den kan leda till att man inte deltar i aktiviteter som man egentligen tycker om och orsaka ett stort lidande (*Ibid.* 2010, s. 11). Eftersom ett barn kan verka blygt i vissa situationer men inte alla, ifrågasätter jag om blyghet verkligen är ett medfött personlighetsdrag. Kan vi se spår av blyghet i tidig ålder eller växer det fram och är mer framträdande i vissa sammanhang? Jag tror inte att man föds med blyghet och att det därför är en egenskap som vi per automatik bara bör acceptera, om den nu kan orsaka lidande. Istället anser jag att vi behöver söka till oss information och studera orsaker till vad som gör ett barn mer tillbakadraget och tystlåtet. Ta reda på i vilka situationer eller med vilka människor som barnet är mer utåtriktad. Jag tänker på Olivia som var väldigt bekväm och social med Maja. I deras relation är Olivia inte blyg, endast med resten av förskolan. Det får mig att tänka att Maja gör något rätt i sitt bemötande mot Olivia som vi andra behöver lära ifrån. Det får mig att ifrågasätta att Olivia har en medfödd blyghet och får mig istället att överväga om det är vi på förskolan, genom vårt sätt att arbeta, som skapar ett blygt och tillbakadraget beteende hos Olivia? I nästkommande del av reflektionen undersöks därför just det.

Jag tänker att oavsett hur man väljer att definiera blyghet behöver dessa barn som agerar blygsamt och tystlåtet få rätt förutsättningar för att hitta sitt eget uttryckssätt. Det är vårt uppdrag i förskolan som pedagoger att använda olika arbetssätt och metoder för att hjälpa barnen. Med kunskap och insikt om svårigheterna som blyga barn har kommer förståelsen att öka och därmed förändras arbetssätten.

5.2. Berättelsen utifrån anknytningsteorin och ett sociokulturellt perspektiv

När berättelsen om Olivia utspelade sig, saknade jag kunskaper om olika teorier och förlitade mig endast på mina praktiska kunskaper. Teorikunskaper som anknytningsteorin skulle jag säkerligen haft nytta av för sju år sedan. På den tiden visste jag att det var viktigt att inskolningen i förskolan gick bra för att barnen därmed skulle få en god start. Dock visste jag inte att det handlade om anknytning. Varför anknytning var viktigt eller att det ens fanns teorier som kunde stötta mig inom mitt yrke hade jag ingen aning om.

I boken *Utvecklingspsykologi* skriver Leif Havnesköld & Pia Risholm Mothander (2009) att anknytningsteorin handlar om betydelsen av nära känslomässiga relationer. Den omfattar den generella utvecklingen samt individuella skillnader i relationella erfarenheter. Anknytningsteorin används för att förstå hur trygghet påverkar kvaliteten på relationer till syskon, vänner samt kärlekspartners i ett flergenerationsperspektiv. Anknytningsteorin ger en teoretisk grund till den behandlingsform som kallas för relationell psykoterapi (Havnesköld & Risholm Mothander 2009, s. 180–181). Jag tror att Olivia kände sig otrygg i den stora barngruppen och vi i förskolan skapade inte en bra relation med henne. Hon hade inte tillit till oss.

När jag reflekterar över händelsen idag så tänker jag att Olivia ingått i en stor barngrupp där majoriteten av barnen varit högljudda och hade funnits en stor konkurrens mellan barnen om att bli sedda och få höras. Vi var för få pedagoger, som visserligen anade vad Olivia behövde, men som ofta gled in i tankessättet att vi måste lugna de mer aktiva barnen först, för att de andra barnen skulle få en lugnare miljö. Det är ingen ursäkt, men troligtvis en förklaring till varför Olivia kanske inte kände sig så trygg med oss pedagoger, vilket då kan ha hämmat hennes lärande. Det som Olivia troligtvis behövde var fasta grupper med färre barn för att känna sig trygg och bekväm. Jag upplevde på den tiden att Olivia var relativt trygg med alla pedagoger och barnen fastän hon inte kommunicerade med oss utan endast med Maja. Mitt antagande såhär i efterhand är att det har med anknytning att göra. Uppmärksamheten som Maja gav Olivia, tryggheten och den empati som hon visade gjorde att Olivia kunde knyta an till sin bästa vän och därav endast kommunicerade med henne.

Enligt *Läroplanen för förskolan* ska utbildningen i förskolan lägga grunden för ett livslångt lärande. Den ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn (Lpfö, 2018, s. 7). Eftersom trygga relationer är en viktig förutsättning för lärande, och vi är skyldiga enligt läroplanen att lägga grunden för ett livslångt lärande, känns det som att det är pedagogernas ansvar att etablera en trygg relation med alla barn. Därmed tänker jag även att de som arbetar i förskolan ska se till att alla barn, inklusive de mer tystlåtna och blyga, har rätt förutsättningar att utveckla sitt lärande samt utveckla tillit och självförtroende. Detta ska inte bara gälla för de livliga barnen som redan känner sig trygga i en stor barngrupp och lätt kan skapa trygga relationer genom vanligt förekommande aktiviteterna i en förskola, exempelvis större samlingar. Mer om detta behandlar jag i nästkommande avsnitt kring strategier.

Det sociokulturella perspektivet jag utgår ifrån är Vygotskijs (1896 – 1934) teorier om sociokulturellt lärande, vars grundtanke är att barn behöver samspela och ha sociala relationer för att lära och utvecklas (Säljö, 2014, s. 66).

I boken *Lärande i praktiken* skriver Roger Säljö (2014) att människor föds in i och utvecklas inom ramen för samspel med andra människor. Författaren skriver även att ända sedan begynnelsen gör vi våra erfarenheter tillsammans med andra. Dessa medaktörer hjälper oss att förstå hur världen fungerar och hur den ska förstås (Säljö, 2014, s. 66). Vygotskijs sociokulturella perspektiv på utveckling och lärande handlar om att människor samspelar med andra inom praktiska och kulturella sammanhang (Ibid. 2014, s. 66). Här tänker jag på Olivia som var blyg med många, men social med Maja. Hon var en individ i gruppen och lärde sig mycket fast hon inte samspelade med andra barn, eller gjorde hon det fast på sitt sätt genom Maja? Jag upplevde att hon var social med människor som hon var bekväm med, om hon fick tillfälle att vara det ännu mer hade det kanske gett henne ännu bättre förutsättningar för lärande.

I boken *Vygotskij och pedagogiken* skriver Bråten & Thurmann-Moe. (1998). (1998) att grunden i Vygotskijs teori om människans utveckling är det dialektiska förhållandet mellan människa och kultur; mellan utveckling på individplanet och utveckling på samhällsplanet (Bråten & Thurmann-Moe 1998, s. 104). Detta perspektiv menar att vi lär oss via sociala sammanhang. Därför får de grupper som vi är i och den kultur vi växer i stor betydelse enligt detta perspektiv. För Olivias del blev det så att hon hamnade i en stor barngrupp och den trygghet som hon skulle behövt få i integrering i barngruppen

uteblev. Allt detta bidrog till att Olivia hamnade i skymundan och blev tystlåten. Genom samarbete och samspel med vuxna eller andra barn, styrs barnet mot högre nivåer i sin egen utveckling (Ibid., s. 105). Min reflektion med avseende på vad Vygotskijs säger i stycket ovan, är att om Oliva hade fått den hjälp och det stöd som krävts, för att hon skulle visat sig och varit inkluderande där hon i stället skulle känt trygghet på förskolan.

Vygotskij menar också att barn i samarbete med vuxna eller mer kompetenta kamrater kan prestera mer än det kan klara på egen hand. Det barnet klarar med hjälp i dag, kommer det senare att kunna klara själv (ibid, 1998, s. 105). Han skriver även om samspel i problemlösningssituationer, att de inte bara innebär att barnet får hjälp viktigare är det som barnet lär sig genom samspelet. Samspel och delaktighet sker i sociala sammanhang, där det ibland kan behövas uppmuntran till barnen att samarbeta. Jag anser att Olivia behövde stöd från oss att hjälpa henne med samspel.

Jag anser att nämnda teorier i detta avsnitt är teorier som alla som arbetar i förskolan bör känna till för att bygga relationer, tillit, samspel och trygga miljöer för barn. Bara den lilla stund som jag delade med Olivia. När jag satte mig på golvet och hade henne i mitt knä är avgörande för ett barn som Olivia. Hon studerar mig först. För att sen börja kommunicera med mig genom kroppsspråk. Fler sådana stunder, hade kanske bidragit till att Olivia pratat ännu mer med mig. Jag menar att för att skapa samspel behöver vuxna och omgivningen ge tid för blyga barn. Förskolan ska erbjuda trygga och lärorika miljöer för barnen. Verksamheten ska vara anpassad för alla barn och miljön är viktig för barn. Förskolan blir oftast det första mötet för barnet med samhället utanför den trygga sfären som familj och släktingar utgör, som barnet redan förhoppningsvis har god anknytning till. För att barnen ska få en bra start i förskolan är det viktigt att man går efter barnens villkor och att vi inte har bråttom med inskolningen. Som förskollärare kan det vara bra att bilda mindre barngrupper och ha samspel med alla barnen. Det är viktigt att man får kunskap kring hur man bemöter och skapar relationer med barnen.

5.3.Strategier och pedagogers prioritering av rutiner

Min berättelse börjar med att jag samlar alla barnen. Under samlingen, som bestod av femton barn, försöker jag att inkludera Olivia. Fastän jag vet att hon inte kommer svara ställer jag frågor till henne framför de andra barnen och i efterhand kan jag förstå att jag istället för att utmana och inkludera Olivia, vilket var min avsikt, försätter henne i en svår situation. Detta eftersom jag nu vet att blygheten kan uppstå i sociala situationer på grund av att man oroar sig för andras värdering av en själv (Gren Landell,

2014. s.25). Vi vet alla hur det känns att stå framför klassen när man ska redovisa ett arbete. Många blir röda om kinderna och vissa blir till och med svettiga när vi ställs inför svar framför andra, det vill säga vi alla blir någon gång blyga. Jag tänker nu efteråt, att Olivia, hon suttit med oss och deltagit på sitt sätt i samlingen, även om hennes deltagande inte sett ut som de andra barnens. Kanske hade det hjälpt om jag bildat mindre barngrupper. Om det är färre personers uppfattning av en själv som barnen behöver ta hänsyn till, kanske också rädslan föröver den sociala situationen blir mindre.

Jag kan se nu med den erfarenhet jag har idag, att jag skulle ha utmanat och inkluderat Olivia med andra konkreta material, till exempel när jag frågade om hennes favoritfärg hade jag kunnat visa bilder på olika färger (bild-stöd). Bild-stöd är en alternativ kommunikation för de som behöver stöd i sin kommunikation med andra, som inte kräver att barnet exponerar så mycket av sig själv eller ytrar många ord utan endast behöver ta ställning till det som bilderna visar. Via bild-stöd blir det då kanske lättare att prata med andra, och om man låter övriga barn kommunicera på samma sätt blir villkoren lika för alla. På så vis riskerar inte barnet att få en negativ värdering från de övriga barnen, om det är det som är rädslan och orsaken bakom blygheten, och kan eventuellt stegvis överkomma sin blyghet. Idag tänker jag därför att om vi hade bild-stöd överallt i förskolan så skulle det ha hjälpt Olivia att kommunicera via bild, förutsatt att vi haft möjlighet och tid.

Samlingen är en stund den där vi har en möjlighet att se, höra och diskutera med alla barn och man har en dialog tillsammans. Jag tänker att om man ska ha en spännande samling måste man som pedagog välja rätt tid på dagen. Innehållet i samlingen i min berättelse ger barnen möjlighet att känna på och undersöka ett material som vid detta tillfälle var färgat ris. Det visade sig vara väldigt spännande för barnen vilket jag borde förstått och därför planerat för en längre samling efter lunch och vila, så att alla barnen fått tid att delta.

Jag reflekterar vidare över att Olivia sitter kvar när vi andra går och sätter oss vid matbordet efter samlingen. Jag ser att Olivia känner på riset och tar en skopa med handen. Jag kommer ihåg att jag tänkte gå och sätta mig tyst bredvid henne och bara observera vad hon gjorde, kanske att hon då skulle kommunicera med mig. I mitt huvud vill jag minnas att jag funderade på om jag skulle fråga Maja om hon ville äta lunch senare och vara med Olivia, men tänker sedan att jag inte kan fråga Maja om det. Anledningen till mitt handlande var att min erfarenhet sagt mig att Olivia bara skulle känt på riset när ingen observerat henne, att hon upplevt situationen bekväm, för att hon varit själv.

Skulle jag haft samlingen idag hade jag haft den på eftermiddagen och delat barngruppen i två grupper. Det skulle bidra med så att barnen haft mer tid till att undersöka innehållet och att alla barn skulle fått

större möjlighet att bli sedda. Alternativt hade jag kunnat haft en samling med bara Maja och Olivia vilket kanske hade öppnat upp möjligheten för Olivia att kommunicera med mig. Det är givetvis inte säkert att Olivia skulle kommunicera med mig, men hon skulle åtminstone fått mer tid att undersöka innehållet i lådan. Min poäng är att det finns olika strategier man som pedagog kan använda sig av och olika sätt att planera aktiviteter, och ibland behöver man kanske bepröva nya strategier när man inser att gamla metoder inte fungerar. Jag borde inte ha ställt Olivia en fråga inför de andra barnen, när jag redan vet att jag inte kommer få något svar. Jag vill inte ge upp och därför fortsätter jag att ställa Olivia frågor, men att byta strategi är inte att ge upp. Det innebär bara att man försöker hitta ett nytt sätt att lösa problemet. Genom att ha fått en djupare förståelse för att blyghet kan definieras på olika vis, hur den kan betraktas som en egenskap men också ett sinnestillstånd. Samt kan sättas på sin spets i relation till andra har jag kunnat ifrågasätta mina tidigare sätt att försöka inkludera och utmana barn med blyga beteenden. Om blygheten är framträdande i olika situationer, faller det sig också naturligt att vara utmanande gentemot barnet i olika situationer baserat utifrån barnets förutsättningar.

I berättelsen väljer jag efter samlingen att göra den praktiska delen först och sätter mig vid matbordet för att servera maten. Det är klockslagen, det vill säga tiden, som styr en stor del av förskolans vardag och dess struktur. Tiden kan ses som ett organisationsverktyg genom att den bestämmer när och hur länge en situation ska pågå, som till exempel en planerad aktivitet. Det är så många moment som ska utföras under dagen. För pedagoger kan rutinssituationerna upplevas som pressade lägen i förskolan. Hinder, rutiner som tar tid i anspråk genom dagen.

Under alla dessa rutiner strävar vi som pedagoger efter att ha en dialog och samspel med barnen. Det är inte alltid som det är möjligt när vi samtidigt måste anpassa oss efter ett rutinschema eller helt enkelt är för få pedagoger. Det gör att vi ofta avbryter barnens lek, för att de praktiska rutinerna prioriteras. Detta trots att man som pedagog ser att barnen håller på att undersöka något med stort intresse. Jag upplever att många pedagoger anser att det är viktigt att man följer rutinschemat i förskolan, och därför finns inte alltid utrymme för barnens spontana utforskande.

Jag vet med mig att det finns barn som inledningsvis inte deltar i planerade aktiviteter. De vill först observera, förstå och se hur kompisarna gör. Sen deltar de i aktiviteten, för nu har den fångat barnens intresse. Precis som Olivia i min gestaltning men hennes lek och utforskande blir avbytt eftersom det är dags för lunch. Vi pedagoger behöver kunna tänka om, vara flexibla och bli några minuter sena till nästa rutin istället för att stressa. Jag tänker att både barn och pedagoger kanske skulle må bättre. För visst

riskerar också de vuxnas stress att påverka barn, där vissa är mer sårbara än andra, och vad har vi egentligen så bråttom till?

Varför är det så viktigt att jag väljer den praktiska delen först? Här är det svårt att bedöma varför jag agerar som jag gör. Inombords så vill jag ju sätta mig bredvid Olivia och se hur hon undersöker riset, men jag gör inte det. Kan det vara för att jag tänker på vad mina kollegor ska tycka då jag vet att rutinerna är viktiga. Eller var det så att de andra barnen väntade på att få mat? Att det var därför jag inte gjorde det jag ville? Det blir ibland svårt att prioritera ett enskilt barns behov över den stora barngruppens behov. Just vid detta tillfälle hade det känts omöjligt att välja barnets, det vill säga Olivias intresse i första hand.

5.4. Vikten av lyhördhet från pedagogens sida och mellankroppslighet

När jag reflekterar kring situationen då Olivia bränner sig på limpistolen och skriker hysteriskt, så tänker jag ofta på om hon skrek för att det gjorde så ont, eller om skriket och tårarna förstärktes på grund av ännu en jobbig grej som hänt henne den dagen. Jag undrar om det faktum att Maja inte kom till förskolan utgjorde en snöbollseffekt som till slut fick Olivia att brista ut i tårar. Jag har nämligen tidigare sett att hon har bränt sig på limpistolen men då inte brytt sig det minsta om det. Det här var möjligtvis Olivias sätt att ropa på uppmärksamhet och söka tröst över hennes jobbiga situation. Jag är glad över att jag valde att tolka situationen på det viset även i stunden, och därför bad min kollega att ta ut de andra barnen så att jag kunde få en egen stund med Olivia och rikta all min uppmärksamhet mot henne. När händelsen på vilan uppstod var jag inte lika lyhörd, men denna gång noterade jag Olivias rop på hjälp. Möjligtvis just för att den var så högljudd, vilket stärker betydelsen av pedagogernas lyhördhet kring de tystlåtna barnen. För Olivia var kanske det tysta snyftande när hon kissade på sig ett lika tydligt rop på hjälp som det hysteriska gråtande, men det senare var lättare för mig att notera. Genom att observera blyga barns beteenden under en längre tid kan man förhoppningsvis också lära sig att fånga upp mer subtila signaler.

Jag kommer ihåg att vi satte oss på golvet. Omedvetet hade jag börjat krama Olivia hårt. Jag är inte säker på om hon ville att jag skulle krama om henne. Men när jag kände att hennes kropp slappnade av och blev allt lugnare tolkade jag det som att hon ville bli kramad och att det kändes bra. Genom mina erfarenheter och praktiska kunskaper vet jag att barn mår bra av beröring. Barn vill bli sedda, berörda och känna att någon bryr sig om en. Detta kan vara avgörande aspekter för ett barns utveckling. En del av barnets viktigaste behov är att få känna närhet, kontakt och trygghet. Själva grunden för det mänskliga behovet är att man blir vidrörd och även får lov att beröra andra personer.

En artikel med titeln *Vardagliga beröringspraktiker i förskola och förskolläraryrket – om normer i förändring* skriver Magnus Åberg & Maria Hedlin (2020) om Marianne, som är en nybliven förskollärare och uttrycker sig om fysisk beröring i förskolan som en del av jobbet som förskollärare. Enligt Mariannes mening ska beröring anses som en vardaglig förekomst i den dagliga verksamheten men den hamnar utanför det medvetna sfär.

Forskningen har inte haft så mycket fokus på den kroppsliga kontakten mellan förskollärare och barn. Den fysiska kontakten handlar om den typen av kontakt, som nästan oundviklig beröring, i situationer som byte av blöja eller när ett barn behöver tröstas, vilket förekommer när ett barn gjort sig illa eller när läraren vill sätta stopp för en konflikt mellan barnen (Åberg & Hedlin 2020, s. 206). Dagligen rör vi barnens kropp, till exempel när vi bär dem eller när de sitter i ens knä. Det händer jämt i förskolan utan att vi tänker på det. Jag anser själv att det är bra att man kramar barnen. Vi arbetar med människor och vi behöver fysisk kontakt.

I sin avhandling *Tyngd, sväng och empatisk timing – förskollärares kroppsliga kunskaper* skriver Maria Pröckl (2020) att kroppen är något vi är och något vi har. Pröckl anser att genom kroppen sträcker vi ut mot andra människor och vi samspelar genom vår kroppslighet. Vi påverkar samt påverkas genom den kropp vi är, och vi bär våra erfarenheter i kroppen. Samspelet med andra kroppar påverkar också hur jag förstår världen, hur jag förstår mina möjligheter att handla i världen samt hur jag förstår mig själv. (Pröckl 2020, s. 37).

Pröckl skriver att det mellankroppsliga är en central ”resurs” för förskolläraren. Mellankroppsligheten är kärnan i relationen med barnen. Författaren skriver därtill även att mellankroppslighet är betydelsefull i samtliga relationer, tilliten till att barn och förskollärare ska kunna inleda en relation samt förstå varandra innan barnet kan tala, visar sig mellankroppsligheten vara av särskild betydelse för förskolläraren (Ibid. 2019, s. 37).

Jag tänker tillbaka på situationen där jag sätter mig på golvet och har Olivia i mitt knä. Jag kramar henne hårt och det är en början till att kommunicera med henne genom mellankroppsligheten. Jag försöker skapa en tillit och relation med henne genom mellankroppslighet och det började med att hon studerar mig genom att inledningsvis stirra på mig för att försöka förstå om hon vågar lita på mig eller inte. I nästa steg märker jag hur hennes kropp slappnar av. Detta kan vara början på en tillit mellan mig som pedagog och Olivia. Precis i enlighet med vad Maria Pröckl erfar i sin avhandling, vill jag därför

understryka vikten av mellankroppsligheten i skapandet av relationer och i kommunikationen mellan barn och pedagog.

Berättelsen och ovanstående resonemang leder mig till insikten att i de fall där vi inte lyckas nå de blyga och tillbakadragna barnen genom verbal kommunikation, kan pedagogernas tecken på lyhördhet och mellankroppslighet vara ett första sätt att etablera tillit mellan sig själva och barnen. På kroppskontakt som ett första steg till närmande, gällande kommunikation. I berättelsen om Olivia tycks min kram initierat en tillit som åtminstone ledde till att hon kunde kommunicera med mig genom att skaka på huvudet. Det kan verka litet, men var ett stort steg för Olivia och därför även för mig.

5.5. Barns perspektiv eller barnperspektiv

De flesta av förskolor arbetar med barns inflytande och delaktighet vilket innebär att barnen ska vara med i beslut som rör deras vardag på förskolan och att deras röst blir hörd. Alla barn ska, enligt förskolans läroplan, ha inflytande över verksamheten som de deltar i (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2011, s.114). Även FN:s konvention om barnets rättigheter, som i år blev lagstadgad i Sverige, beskriver att barn har rätt att uttrycka sina åsikter i sammanhang som berör dem (Engdahl & Ärlemalm -Hagsér 2015, s.114). Delaktighet och inflytande för förskolebarn är en demokratisk rättighet samtidigt som det är en pedagogisk utgångspunkt (Ibid. 2015, s.114). Barn har rätt att få vara med och bestämma, påverka och förhandla med andra barn och vuxna i förskolan. På detta sett lär barnen sig redan i ung ålder hur man utövar demokrati (Ibid. 2015, s. 114).

I en av skolverkets texter, skriver Carina Hjelmér (2020) att många barndomsforskare skiljer på barnperspektiv och barns perspektiv när det handlar om barns delaktighet. Forskarna Ingrid Pramling Samuelsson och Niklas Pramling (2010) menar att barnperspektiv innebär att vuxna redan tror sig veta vad som är ett barns behov, medan barns perspektiv handlar om att barnen själva får bidra med sina synpunkter och perspektiv, till exempel i en aktivitet i förskolan. Det innebär att den vuxne ska försöka förstå barnet (Skolverket 2020). Jag som pedagog brinner för barns delaktighet och inflytande i förskolan. Jag anser att det är barnens miljö och därmed ska de ha synpunkter och få bestämma. Jag anser att barns perspektiv innebär att man som pedagog tar vara på och använder sig av barns nyfikenhet, erfarenhet och kunskaper. Förskolan ska skapa lärmiljöer efter barns intresse och nyfikenhet, sedan är det viktigt att barn är delaktiga i verksamheten.

I boken ”Att bli förskollärare” *mångfacetterad komplexitet* skriver Ingrid Engdahl & Eva Ärlemalm-Hagser att barn har haft olika status och position samt setts på olika sätt genom historien och i skilda samhällen (Engdahl & Ärlemalm Hagser 2015, 108). Hon skriver att för hundra år sedan var det vanligt i Sverige att barn betraktades som något som tillhörde familjen, som en ägodel. Pramling (1993) sammanfattar den nya barnsynen på följande vis.

”Barn är redan från början meningsskapande och viljeinriktade individer, som aktivt försöker förstå, påverkar och påverkas av de sammanhang i vilka de ingår” (Pramling 1993, i Engdahl & Ärlemalm-Hagser 2015, s. 108).

I motsats till dessa äldre idéer och tankar vilar nutidens förskola på ett helt annat synsätt som stöds av modern forskning. Man pratar om ett paradigmskifte i synen på barn vilket betyder att barn nu ses som fullvärdiga människor. Idag säger vi att barnen är huvudpersonen i förskolan och att förskolan finns för barnens skull. Idag har vi styrdokument att förhålla oss till med mål som verksamheten ska sträva emot. Första januari 2020 blev barnkonventionen lag här i Sverige. I läroplanen för förskolan står det att utbildningen därför från vad som bedöms vara barnets bästa, att barn har rätt till delaktighet och inflytande och att barnen ha kännedom om sina rättigheter (Lpfö 18, s. 5). Jag håller med citaten och tror att de flesta förskollärare strävar efter att anpassa verksamheten efter varje individs behov och skapa aktiviteter som inkluderar barnen efter deras förutsättningar. Men i en stor barngrupp med få pedagoger blir det svårt då man som pedagog vill att alla barn ska ha en bra lärorik dag i förskolan. Men trots styrdokumentens rekommendationer känns att man som pedagog inte räcker till i en stor barngrupp.

I *Läroplanen för förskolan* ska barnen ges tid, rum och ro till eget skapande. De ska få möjlighet att utforska, reflektera kring och beskriva sin omvärld (Lpfö18 s. 9). Jag anser att alla barn ska få tid för att i lugn och ro och behöver tid och ro. Blyga barn behöver mer tid för att kunna lägga fram sina hypoteser. Här tänker jag på Olivia som inte undersökte riset i barngruppen utan gjorde det senare. Sen tänker jag hur ofta vi avbryter barns aktiviteter på grund av rutinscheman som enligt vissa pedagoger måste följas. Förskolan ska vara en rolig, trygg och lärorik miljö för alla barn som deltar, som det står i läroplanen och själva uppdraget är skrivet utifrån ett barnperspektiv (Lpfö18 s. 9).

Förskolans verksamhet ska utgå efter barnens intresse och nyfikenhet och skapar man lärmiljöer för att utveckla deras kunskaper och nyfikenhet. För att uppmärksamma vad barnen håller på med, kan pedagogerna observera. Vuxna måste uppmärksamma och ha förståelse för barns erfarenheter, upplevelse och uppfattningar. Enligt läroplanen ska förskolor arbeta med barns inflytande och

delaktighet vilket innebär att barnen ska vara delaktiga i det som berör dem i verksamheten samt att deras röster blir hörda.

Jag tänker på Olivia som behövde trygghet och bli uppmärksammas av oss pedagoger. Vi tillgodosåg inte hennes behov i den stora barngruppen och hon sökte istället tryggheten hos sin bästa vän Maja. Jag vet att jag vid flera tillfällen sa att Olivia behöver en fast och mindre barngrupp så att hon känner sig trygg och bekväm. Vi planerade också att vi skulle göra så men det var omöjligt på den tiden med stor barngrupp. Hinder stor barngrupp och få pedagoger. Förslaget var att jag skulle jag ha en liten grupp med Olivia och två barn till men det gick inte att genomföra då det blev för många barn för mina kolleger. Tyvärr gjorde ledningen ingenting för att stödja oss pedagoger. Idag skulle jag eftersträva av ledningen att få förutsättningar för att hjälpa Olivia. Idag skulle jag gjort allt för att hon skulle känna sig trygg genom samspel, lekar, mer tid med henne och skapa bättre relation så att hon litade på mig.

5.6. Flerspråkighet

Ett annat perspektiv som jag själv har erfarenhet av, då jag arbetat länge med flerspråkiga barn, är att barn som inte behärskar det svenska språket kan bli tystlåtna. Det är självklart individuellt från barn till barn. Vissa barn pratar eller härmar ord på en gång medan andra väntar med att prata genom att först samla på sig ord innan de börjar kommunicera. Men även om barnen inte behärskar språket kan dessa ofta kommunicera genom kroppsspråk eller uttrycka sig genom sitt modersmål. Om barnet inte är blygt kan alltså andra vägar för kommunikation föreligga som de kan göra sig förstådda på. På grund av min erfarenhet av flerspråkiga barn ser jag därför flerspråkighet inte nödvändigtvis som en orsak till att barn blir blyga och tysta, även om det kan försvåra situationen.

Pauline Gibbons har lång erfarenhet av undervisning av flerspråkiga elever, både som lärare och lärarutbildare. Gibbons skriver i boken *”Stärk språket stärk lärandet”* (2002) att andraspråkselever inte är en homogen grupp, utan lika heterogen som vilken annan elevgrupp som helst oavsett vad det gäller bakgrund, erfarenheter, språk, förväntningar, värderingar, kultur samt socioekonomiska status. Ännu viktigare är att de inte längre får betraktas som en egen grupp i klassen. I dagens mångkulturella och flerspråkiga klassrum är det de som är klassen (Gibbons, 2002, s.32–33). Jag tänker att vi bor i ett samhälle med många olika språk och många barn som förutom det svenska språket aktivt använder ett annat språk. Detta innebär att förskolor bemöter flerspråkiga barn. Här gäller det att man som pedagog

inte ser detta som något hinder utan som en tillgång och att man lyfter betydelsen över att ha kunskaper om hur man kan möta dessa barn och hur man arbetar med flerspråkiga barn.

Olivia har gått på förskolan länge och kan det svenska språket. Det demonstreras av att hon förstår de instruktioner som ges på förskolan samt att hennes föräldrar har filmat henne hemma där hon pratade hur bra som helst. Flerspråkighet är trots detta något jag reflekterade över, men utgör ett eget forskningsområde som jag dels valt bort av utrymmesskäl, dels på grund att av det inte är centralt i min berättelse. Men i intervjun med logopeden framgick att just ett begränsat språk och uttalssvårighet kan göra att vissa barn blir mer tystlåtna, men hen var tydlig med att det är viktigt att man samlar information först för att ta reda på varför ett barn kommunicerar med andra eller ej och detta framgår även av mailet med svar på frågorna:

Som svar på den första frågan svarade logopeden att det viktigaste är att ta reda på orsaken till att barnen är tysta och tillbakadragna. Det kan vara att de är blyga och att det är deras personlighet, att de har svagt språk vilket kan leda till att barnet drar sig undan, att barnet har svårt med uttalssvårighet eller att barnet har selektiv mutism, svarade logopeden.

Hens svar på den andra frågan kan sammanfattas till följande: Det viktigaste är att barnet känner sig tryggt. Att den blir inbjuden till olika saker och får medverka på sina villkor. Mindre grupper är gynnsamt om det är möjligt att få till någon gång under dagen. Ha med kompisar som de känner sig trygga med.

5.7. Delaktighet och inkludering av blyga och tystlåtna barn

Jag tänker att allt man gör måste ske med respekt till det enskilda barnet. Man måste också få vara olika. I vårt samhälle är det en norm att man ska ta för sig, synas och höras. Tillhör man inte normen anser jag också att det är viktigt att man inte nödvändigtvis hela tiden ser det som ett problem som måste åtgärdas. Det är viktigare att vi finner sätt att låta blyga och tystlåtna barn, som kanske inte tillhör normen, vara delaktiga och känna sig inkluderade i förskolan. Antingen genom att hitta sätt att överkomma blygheten, eller navigera runt den.

I boken *Hon sitter ju bara där!* Inåtvänt beteende hos barn och unga skriver Ingrid Lund (2006) att det kan finnas många orsaker till att ett barn visar inåtvänt beteende. Det kan bero på depression eller att barnet är mitt i en tuff period. Eller att barnet inte trivs, är osäkert. Det kan även handla om att barnet rentav är blygt (Lund, 2006, s. 19). I Aftonbladet finner jag vidare en artikel där Malin Gren-Landell blir

intervjuad och säger att vi inte ska se blyga barn som ett problem, istället förklarar vi för barnet lugnt att de är bra som de är och inte behöver ändra på sin personlighet. (Aftonbladet, 2013). Hon säger ”Skuldbelägg inte de blyga barnen”. Alla kan inte vara lika modiga som Pippi Långstrump. Dessa barn ska känna att de tillhör samhället, förskolan och skolan. Blyghet är ingen sjukdom och det är viktigt att dessa får samma möjligheter som alla andra barn som blir sedda och hörda fortsätter Gren-Landell (Aftonbladet, 2013).

I boken *Orolig och blyg i skolan att möta elever med vanliga och osynliga problem* skriver Malin Gren Landell (2014) att specialpedagogen oftast är en nyckelperson vid oro och rädsla. Denne har kompetensen till att anpassa undervisningen till de specifika svårigheterna. Specialpedagogens roll gör det självklart viktigt att just hen har kunskap om oro och rädsla hos blyga barn. Gren Landell menar att dessa elever har en större risk för kamratproblem och att utsättas för mobbning än andra elever (Gren Landell, 2014, s. 157). Författaren skriver att skolan behöver vara aktiv med att hjälpa eleven med sociala färdigheter. Detta för att förhindra att eleven utvecklar rädslor samt nedstämdhet (ibid, 2014, s. 157). I detta fall utgör de blyga egenskaperna ett problem i form av att de är indikationer på en diagnos. Men jag funderar på om man verkligen måste ha någon diagnos för att skolan och förskolan ska lyfta fram rädda, blyga och oroliga barn för att planera och hjälpa dem? Här återkopplar jag till mitt dilemma, där Olivia inte har någon diagnos utan behöver hjälp med samspel och att komma ur sitt skal. Precis som Malin Gren-Landell menar är hennes blyghet inte någon sjukdom (Aftonbladet, 2013) men förskolan behöver förse henne med möjligheter till att bli sedd och hörd precis som de andra barnen. Jag menar att vi behöver bygga kompetens för att anpassa förskolans verksamhet inte bara för de som har olika diagnoser, utan även för blyga barn, så att den är inkluderande för alla. Det är väldigt bra att det finns specialpedagoger som kan hjälpa barn med diagnoser, men alla pedagoger behöver också kunskap i hur vi bemöter tillbakadragna barn så att också de förses med de bästa förutsättningarna.

Detta får mig att tänka att det är viktigt att man i planeringen ser till att barnen kan delta på ett tryggt sätt. Man får planera så att barnet är i en grupp där de kan ta plats, oavsett deras personlighet eller sinnesstånd. Barnet kan lära sig genom att observera andra, barnet kan stödjas till att få roller i leken som inte är så krävande. Min erfarenhet är att man ibland inte tror att barnen deltagit, men sedan får man höra från en förälder att barnen berättar om vad de gjort på förskolan. Man kan också hålla sig i närheten av barnet och stödja dem i leken. Hjälpa barnet genom att ge dem roller i leken som inte kräver så mycket av barnet. Det kan vara att vara den som tar emot biljetter på bussen eller lägger pengarna i kassan. Här måste det också ske med en känsla för barnet och vad det klarar av. Jag tänker att man aldrig ska vara för snabb och att det måste ske på barnets villkor.

Det gäller allt som man vill att barnet ska få ta del av, både lek och planerade aktiviteter

Dagens samhälle ställer höga och i viss mån orimliga krav på individen. Dessa krav innebär att alla ska ta plats och vara utåtriktade för att kunna spela sin roll i samhället men man kan vända på blicken och undra om individen verkligen får det stöd och uppmärksamhet denne behöver för att kunna växa som individ samt de redskap som är nödvändiga. Vi uppmanar barn i förskolan att de ska vara självständiga och klara sig själva på grund av att de ska vara sociala i samhället. I boken *Introverta elever teori och praktik* skriver Dennis Hjelmström (2019) att tystlåtna och tillbakadragna barns beteende uppfattas däremot oftare som bekymmersamma, varför skolan inte sällan föreslår att eleven tränar mer på sociala situationer för att

”komma ur sitt skal”. Författaren skriver också att pedagogiska trender som kollaborativt lärande, som betyder gemensamt lärande. Också har bidragit en del till den allmänna uppfattningen om att lärande ska innehålla sociala moment. Men om undervisningen eftersträvar sociala processer i mycket högre utsträckning så kommer den främst att tilltala elever som tycker om att socialisera (Hjelmström, 2019, s. 22). Jag håller med kring detta resonemang och menar att förskolan ska vara en utvecklande plats för alla, det vore väldigt synd om den bara blev lockande för barn som tycker om att umgås och inte de blyga och tillbakadragna barnen.

Enligt *Läroplanen för förskolan* ska miljön vara tillgänglig för alla barn och inspirera dem att samspela och att utforska omvärlden samt stödja barnens utveckling, lärande, lek och kommunikation (Lpfö 18, s. 7). Läroplanen för förskolan säger också att ett barn ska erbjudas möjlighet till ”ett nyanserat talspråk och ordförråd samt förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra i olika sammanhang och med skilda syften” (Ibid. s.14). Utifrån min berättelse kan man fråga sig själv om förskolan verkligen lyckas tillhandahålla detta för de blygsamma och tystlåtna barnen. Jag anser att man som pedagog inte bara kan utgå från normen med utåtriktade barn eller barn som fungerar väl i sociala sammanhang utan att man måste använda olika verktyg, material och metoder för att stödja barn som inte kommunicerar ett verbalt språk eller kroppsspråk med oss.

Under min tid på förskolan har jag vid flera tillfällen observerat att tysta barn ofta leker själva. Är de nöjda med att leka själva? Måste barn vara sociala för att skapa vänner? Olivia betraktades som ett blygt barn men fann en nära vän i Maja och var omtyckts bland de andra barnen, vilket exempelvis syntes när barnen samlades runt henne när de märkte att hon var nedstämd. Jag tänker att vi kanske behöver bryta oss fria från att tro att den verbala kommunikationen är nyckeln till att interagera i lekar och i verksamheten. Det jag menar är att den verbala kommunikationen är ett sätt bland många sätt att

kommunicera med andra medmänniskor. Tänk på de döva och stumma människor som kommunicerar med sin omvärld genom andra kommunikationsvägar istället för det verbala.

Vi har säkert alla observerat någon gång hur ett barn leker själv och fanatiserar om att det finns gott om osynliga vänner runt kring hen, fast vi vuxna inte ser dem. Alltså är det inte nödvändigt att alltid ha vänner i leken kring sig utan det räcker i fantasin för ett barn, och ibland kan det räcka med bara ett barn. När jag tänker tillbaka på berättelsen med Olivia blir jag ofta påmind om att hon var så social med Maja och man kunde höra deras skratt på långt håll. Jag kunde se hur roligt de hade tillsammans och Olivia var inte det minsta blyg med Maja. Jag minns Olivias kastanjefigurer som hon skapat som alla var så fina och detaljrika att man kunde få intrycket av att en tioåring hade skapat figurerna. Även hennes teckningar var helt otroliga för att vara gjorda av en fyraåring. Jag upplever ofta att introverta personer är otroligt intelligenta. Jag menar att dessa barn kan mycket, förstår alla instruktioner och gör mycket bra ifrån sig trots att de inte är sociala utan blyga. Vi pedagoger får en chans att se det när vi hittar sätt där dessa barn kan vara delaktiga och känna sig inkluderade.

Nyckeln är att pedagogernas förhållningssätt inte kan vara detsamma för alla barn, eftersom alla barn är olika. Ju mer jag tänker på det, desto mer inser jag att det sättet vi arbetar med barn idag faktiskt också redan utgår ifrån att barnen har olika sätt att samspela på. För hur skulle det se ut om inget barn var blygt? Hur skulle vi pedagoger då räkna till, med alla som vill prata och visa saker för pedagogerna samtidigt. Ibland är det bättre att vara tystlåtna för att fokusera sig bättre på sin undervisning.

Jag tänker att man ska se alla barn som en pusselbit, där alla bitar behöver vara med för att man ska kunna lägga pusslet. För att alla ska passa och bli ett helt pussel krävs det olika bitar och det är precis samma sak med en barngrupp, olikheter är viktigt. Jag blir lite nedstämt när jag tänker på vad som betraktas som modigt idag, att man måste höras och synas, sticka ut, för att bli accepterad i samhället eller i en barngrupp. Kan man inte bara få vara som man är eller duger man inte då? Jag tror att vi ställer många krav på barnen att de ska våga ta för sig, men alla kan inte det, inte på det sättet. Fortsätter vi att ställa dessa krav kan det göra att barnet blir mer osäker på sig själv och håller sig tyst istället.

5.8. Teoretiska perspektiv till stöd för pedagog och barn

När min berättelse utspelade sig hade jag praktisk kunskap genom många års erfarenhet men saknade teoretisk kunskap. Vi hade förskollärare som var avdelningsansvariga. Jag vet att jag vid ett tillfälle tog upp Olivia och hennes situation och sa att hon behöver stöd. Svaret var att jag skulle ge tid till Olivia.

”Språket kommer” sa förskolläraren. Jag blev besviken på uttalandet från förskolläraren som inte verkade förstå att det svenska språket inte var problemet utan att Olivia försvann i barngruppen och inte hördes. Jag var inte nöjd med svaret och bestämde mig för att uppmärksamma Olivia mer genom att vara nära henne, leka med henne, måla, och läsa mycket för henne. Hon kommunicerade inte med mig, men jag upplevde att vi hade bra relation. Hon kunde komma och sätta sig i mitt knä eller springa med Maja för att hålla mig i handen när vi gick på promenad.

I varje barngrupp finns det ett eller ett par barn som vi vuxna ser som lite blyga, tystlåtna eller på annat sätt mindre aktiva. Ibland blir dessa barn omnämnda som ”enkla” eller ”nöjda” eftersom de sällan klagar. De kan då få inta rollen som de ”ordentliga” i en grupp där mer utåtagerande och krävande barn förekommer för att på något sätt skapa balans eller kanske, om man ska vara riktigt ärlig, bara hänga med och göra det vi vuxna förväntar oss av dem. Det kan handla om att de får pyssla med något eget medan de vuxna fokuserar på att hantera de mer aktivt krävande barnen. Kanske är det därför som man ofta låter det fortgå.

Idag har jag vetenskaplig grund att stå på och mycket mer kunskap. Idag ser jag med andra ögon och vet att barn ska få uppmärksamhet oavsett om de är tystlåtna eller utåtagerande. Det är det minsta man kan göra för barnen som pedagog. Alla barn har rätt till att bli sedda och hörda.

Idag skulle jag börja med att observera för att belysa styrkor hos barnet för det själv och för andra. Olika metoder att kommunicera. Ta stöd och hjälp från logoped och specialpedagoger. Jag skulle undersöka bakomvarande aspekter. Barnet behöver se sig själv och bli sedd som en lekbar och kompetent kompis. Jag skulle använda olika teorier och metoder för att hjälpa barnen. Sökt hjälp hos logoped och speciella pedagoger.

Hade berättelsen om Olivia utspelat sig idag skulle jag vidare sökt professionell hjälp av pedagoger för att få stöd och kunna hjälpa Olivia. Jag skulle ha kontinuerliga samtal för att få veta om det finns orsaker eller något i bakgrunden som vi pedagoger inte visste om. Vad orsakar att hon inte vill kommunicera med oss? Jag skulle söka resurstöd för barngruppen och inte accepterat att vara tre pedagoger med arton barn, varav två barn hade svårigheter med samspel och kommunikation vilket krävde en pedagogs uppmärksamhet under i stort sett hela dagen.

Jag tycker att det är viktigt att man i arbetslaget pratar och diskuterar över alla barns utveckling och lärande. Om man tar en stund och tittar på varje barn upptäcker man snabbt de barnen som försvinner i mängden och på så sätt får arbetslaget fokus på de tysta barnen. Genom att observera kan man också stödja barnet och se vad just det barnet behöver. Det kan vara att man ser att barnet tycker om något

annat barn som man kan använda för att få med det tysta barnet. Man kan också upptäcka om barnet har någon särskild kompetens som man kan uppmuntra eller uppmärksamma de andra barnen på. Man kan låta barnet leda eller ha särskilda uppdrag i olika aktiviteter.

Idag skulle jag även ha regelbundna samtal med vårdnadshavarna och uppmuntra dem till att söka hjälp, till exempel en logoped. När jag, inför denna uppsats, intervjuade en legitimerad logoped som arbetar med förskolebarn fick jag veta att hen menar att det är viktigt att man tar reda på orsaken till att barnen är tillbakadragna och tystlåtna. Det kan bero på många saker, till exempel att man är blyg eller har ett svagt språk som saknar ord. Detta kan vara orsaker till att barnen drar sig undan. Jag fick också veta att barnet kan ha svårt med samspel, uttalssvårighet eller ha selektiv mutism. Denna sorts kunskap tror jag gynnar när man arbetar med blyga barn. Jag tänker att det spelar inte så stor roll *vad* orsaken är. Men att det är viktigt att man tar reda på vad orsaken är så att vi sedan kan fokusera på hur vi gör så att dessa barn inte blir "osynliga". Olika orsaker kan innebära olika strategier.

Oavsett vilken sorts "tillbakadragenhet" barnet har måste vi fråga oss hur barnet mår av det och vilka mönster vi kan se. Finns det tillfällen då det är mer eller mindre framträdande? Vad är skillnaden, är det lokal, gruppammansättning, personal, aktivitet eller kanske tid på dagen som påverkar åt ena eller andra hållet? Upplever andra pedagoger samma sak eller finns det någon som barnet tyr sig till och som bidrar till att barnet verkar må bra, blir mer aktiv eller trygg? Hur kan man i så fall utnyttja det?

Jag skulle som pedagog göra en kartläggning för när svårigheter uppstår. Hur barnet samt de andra barnen agerar i situationen. Sedan kan man börja arbeta för att ändra på situationen och stötta barnet i att se och tolka lekkoderna. I dessa situationer kan man sedan inta rollen av en observatör, alltså aktivt delta i leken för att kunna stötta och samtidigt observera samspel och utveckling. Barn som däremot glider undan eller nästan inte märks av olika anledningar är ibland svårare att både upptäcka och arbeta med. Det är viktigt att försöka förstå varför barnet agerar som det gör. Att se till när det sker, hur barnet agerar och vad det är som gör att man känner oro. Detta för att återigen avgöra hur man ska arbeta med barnet.

Jag tror att fasta, små grupper är jättebra då alla känner sig bekväma i dem. Men om man inte kan inta eller ges den roll man vill i gruppen kan det bidra till att man inte får en chans att ändra den rollen. Vi pedagoger måste alltid göra aktiva och medvetna val, där allas behov tillgodoses. Men procentuellt tror jag att de barn som är utåtagerande, aktiva, syns och hörs mycket får en betydligt större del av vår tid och närvaro. Detta blir ofta tydligt under exempelvis vilan, lunchen och promenaden. De barn som har

svårt att vara stilla får en pedagog bredvid sig som håller handen, kliar en på ryggen eller pratar medan de tysta ändå är så lugna så de inte ”behöver” en vuxen. Behovet av att den vuxne hjälper till att hålla ett barn lugnt (trots att hen kanske inte önskar närhet) prioriteras alltså ofta framför det behov ett tyst barn har av att få närhet men som inte stör andra för att få det. Man kan ge barnet detta vid olika tillfällen. Jag tror att vi genom att ha arbetat normkreativt i så många år har blivit bättre på att se våra brister inom det här området, men att vi trots det har mycket kvar att lära och framför allt göra. Ofta ser och vet vi dessa barns behov men glider ändå in i tankesättet att vi måste ”släcka bränder” och lugna de mer aktiva barnen. Därför tror jag att de teoretiska perspektiven kan fungera som stöd för pedagoger, och vägleda oss genom den dagliga verksamheten.

6. Slutord

Syftet med denna essä har varit att försöka få ett bredare perspektiv på mitt handlande i mitt dilemma. Berättelsen handlar om ett blygt och tillbakadraget barn som inte kommunicerar med oss pedagoger och andra barn, utan väljer en kompis och det är via kompiserna som vi får veta vad barnet vill. Efter uppsatsens färdigställande har jag genom olika reflektionsprocesser fått en djupare förståelse för vad det innebär att vara blygt. Att det kan vara temperament eller situationsbundet. Hur jag som blivande förskollärare kan stödja dessa barn. Genom att vara en närvarande pedagog. Jag har kommit till insikt om hur viktig pedagogens förhållningssätt är och att mitt bemötande är själva grunden för utveckling och lärande. Med mina frågeställningar har jag fördjupat mig kring ämnet och känner att jag kan ta till mig de nya kunskaperna och förmedla dessa vidare till mina kollegor. Jag kan också se att mina frågeställningar har gett mig andra perspektiv. Där jag vågat se mitt eget handlande kritiskt. Nu vet jag vilka signaler jag ska titta efter och kan då förebygga de situationer som blyga barn upplever som jobbiga. Idag skulle och kommer jag att använda andra metoder. Som att exempelvis dela in barnen i mindre grupper och olika strategier för att inkludera barn som är blyga och gå efter deras behov samt villkor. Mina frågeställningar har hjälpt mig att diskutera med logopeden och pedagoger vars förskolor jag besökte. När jag diskuterat och reflekterat kring mina frågor känns det som att det var en väckarklocka som ringde för både mig och dem om att få upp ögonen för tysta och blyga barn i förskolan.

I min reflektion tillämpades anknytningsteorin. Som påvisar vikten av en god anknytning. Ett sociokulturellt perspektiv. Som tar upp gruppens betydande roll i lärande. Samt mina praktiska kunskaper. Jag har insett att mitt tidigare bemötande till stor del grundade sig på mina praktiska kunskaper, och även om de är goda är jag glad att jag idag kan få stöd genom teoretiska perspektiv.

Utifrån dessa teorier och litteratur har jag fått kunskaper kring blyghet, tystlåtenhet och vilka olika strategier samt metoder jag kan använda för att stödja dessa barn. Det som slog mig var dock att en majoritet av litteraturen handlade om skolbarn, vilket jag tror har att göra med att det kan vara lättare att notera då ett blygt beteende kan vara mer framträdande i skolan när barnen har grupparbeten, som presenteras för klassen. Där kan tänkas, att man tydligare ser om de ofta är ensamma och inte har så många vänner. Jag hoppas att jag med denna uppsats kunnat belysa de barn som riskerar att inte bli uppmärksammade i förskolan, de blyga och tystlåtna barnen, och hur viktigt det är att vi ser till att de inte förblir osynliga. Jag hoppas vidare att jag genom praktiska kunskaper och teoretiska perspektiv kunnat visat på hur viktigt det är att ha kunskaper om blyga och tillbakadragna barn och betydelsen av samspel.

Min frågeställning handlade till att börja med om hur jag som blivande förskollärare kan stödja de tystlåtna och tillbakadragna barnen? Här anser jag att det är viktigt att uppmärksamma och lyfta fram barnets styrkor inför både dem själva men också för andra. Detta för att försöka minska osäkerheten. Barnet behöver se sig själv och bli sedd som en lekbar samt kompetent kompis som har något att bidra med. Det är vidare viktigt att man som vuxen kartlägger vad svårigheten är, när den uppstår och hur barnet samt de andra barnen agerar i sådana situationen. På så vis kan man börja jobba för att ändra på situationen och stötta barnet i att se och tolka lekkoderna. Man kan också inta rollen av en närvarotör, alltså att aktivt delta i leken för att kunna stötta och samtidigt observera samspel och utveckling. Genom att bilda mindre, fasta grupper som helst inkluderar samma barn i varje grupp kan jag använda mig av olika metoder och verktyg för att underlätta kommunikationen som gör att de blyga barnen kanske också vågar ta plats. Detta för mig inpå den andra frågeställningen: vilka verktyg och strategier kan pedagoger använda för att lyfta fram tystlåtna barn? Här finns givet vist flera svar, men ett konkret verktyg som pedagoger på en förskola kan använda är att sätta upp bild-stöd med TAKK- tecken för att underlätta för de blyga barnen när de ska kommunicera, eftersom det kan vara lättare att ta ställning till en bild.

Detta är också ett sätt för mig som pedagog att inkludera blyga och tystlåtna barn och få dem delaktiga i våra aktiviteter i förskolan, vilket var en ytterligare frågeställning. Men här finns flera saker att tänka på. Jag anser att det är viktig att man går efter barnens villkor i allt som man gör och jag vill att barnet ska få ta del av både lek och planerade aktiviteter. Man kan också hålla sig i närheten av barnet och stödja det i leken, hjälpa barnet genom att ge det roller i leken som inte kräver så mycket. Det kan vara att låta barnet vara den som tar emot biljetter på bussen eller lägger pengarna i kassan exempelvis. Här måste det också ske med känsla för barnet och vad det klarar av stöttning genom lek.

När jag tänker tillbaka på min berättelse kan jag idag förstå svårigheterna i mitt handlande, en kartläggning av situationen, men också att det förelåg en brist på teoretiska kunskaper det vill säga avsaknad av vetenskaplig grund. Med mina nuvarande kunskaper och de strategier som jag förvärvat förstår jag att jag ibland satte Olivia i en ännu svårare situation. Alla blickar var riktade mot henne och hon kände sig pressad och blev mer introvert när jag frågade henne saker framför den stora barngruppen. I min kontakt med Olivia använde jag mina erfarenhetskunskaper för att genom lyhördhet, uppmärksamhet, reflektionsförmåga och omsorg i form av fysisk närhet skapa förutsättningar för kommunikation. Vid den tidpunkten var det de bästa möjliga verktygen jag hade.

Men idag kan jag dessutom se hur de teoretiska perspektiven dels kan stötta mig som pedagog att hitta strategier samt förstå helheten bättre, dels kan stärka min argumentation gentemot ledningen. Sammantaget handlar det om ett ansvarstagande för barn som annars riskerar att hamna i utsatthet. Jag har genom observationer under mina år i förskolan uppmärksammat att blyga och tystlåtna barn ofta leker själva eller håller pedagogen i handen istället för att leka med kompisar. Undersökningen visade att många barn har svårt med ordnade lekar och vara i en position som innebär att man får blickar på sig. Det är därför jag menar att det är viktigt att man väljer lekar och roller som är på en nivå som barnet klarar av. Orsakerna till blyghet kan vara många, det kan vara ett personlighetsdrag, ett tillstånd som behöver bearbetas, samspelssvårighet, otrygghet, osäkerhet, eller att barnet inte uppmärksammas i en stor barngrupp. Oavsett orsak behöver man hela tiden utgå ifrån det enskilda barnet och hans förutsättningar.

Den sista delen av frågeställningen löd, hur pedagoger förhåller sig till behovet av samspel hos det tystlåtna barnet? Mitt reflekterande har lett mig att inse att de flesta pedagoger har de allra bästa avsikterna, men ibland prioriteras behovet av samspel hos det tystlåtna barnet bort i ett försök att upprätthålla rutiner, en stor barngrupp att ta hand om eller helt enkelt på grund av avsaknad av kunskap. Vi kan ha svårt att skapa förutsättningar i leken och genom lärande som ger blyga barn chans att samspela med andra, exempelvis genom mindre grupper. Jag anser att det viktigaste är vårt förhållningssätt som är grunden för lärande och utvecklingen i förskolan samt bemötandet som gör att vi kan ge barnen den utveckling och trygghet som barnen har rätt till. För att barnen ska känna sig bekväma i förskolan krävs det att de känner sig trygga och att man som pedagog har bra relation med barnen. Som pedagog måste man ha en relation med barnen för att skapa samspel och förstå dem. För att skapa en relation behövs det vidare tillit från båda parter. Jag upplevde att Olivia hade en god relation med mig och litade på mig. Hon kunde komma sätta sig på mitt knä när hon såg att jag satt ner. Men hon hade en mycket bättre relation med Maja. Troligtvis för att Maja hade gett Olivia mer tid,

uppmärksamhet och empati. Jag anser att vi pedagoger behöver ha kompetens om hur man ska bemöta blyga och tillbakadragna barn för att stödja dem och kunskap som kan vägleda oss i vårt handlande. Om vi lär oss förstå samspelets innebörd för lärande, kan vi lättare motivera val i verksamheten eftersom vi förväntas upprätthålla de rätta förutsättningarna för alla barn enligt läroplanen.

Slutligen vill jag understryka att jag har fått många nya kunskaper och insikter om kommunikation, samspel och utvecklingspedagogik under min studie. Detta genom diskussioner på seminarium men också med mitt arbetslag. Idag kan jag ifrågasätta mitt tidigare handlande men även reflektera kring nya beslut som jag fattar. Att skriva i essäform har hjälpt mig att reflektera över dilemman, se dilemman med olika perspektiv, förstå mitt tidigare handlande och hur jag istället skulle agera idag.

Referenslista

- Alsterdal, L. (2014). ”Essäskrivande som utforskning”. I: *Konst och vetenskap. Essäer om estetiska läroprocesser*, Burman, A (red). Huddinge: Södertörns högskola.
- Alsterdal, L. & Pröckl, M. (red.) (2016). *Inifrån och utifrån. Om praktisk kunskap i förskolan*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Bornemark, J. & Svenaeus, F. (red.) (2009). *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge: Södertörns högskola.
- Coplan, RJ. & Moritz Rudasill. (2017). *Blyga skolbarn*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Engdahl, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (red.) (2015). *Att bli förskollärare. Mångfacetterad komplexitet*. Stockholm:Liber.
- Gibbonns, P. (2002). *Stärk språket stärk lärandet. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Göteborg: Hallgren & Fallgren.
- Gustavsson, B. (2000). *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gren Landell, M. (2014). *Orolig och blyg i skolan. Att möta elever med vanliga och osynliga problem*. Natur och kultur, Stockholm AB
- Hammarén, M. (2005). *Skriva: En metod för reflektion*. Stockholm: Santerus Förlag
- Havnesköld, L. & Risholm Mothander, P. (2009). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Liber
- Hjelmström, D. (2019). *Introverta elever. Teori och praktik*. Natur & kultur. Stockholm
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lund, I. (2006). *Hon sitter ju bara där! Inagerande beteende hos barn och unga*. Lund: Studentlitteratur

Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Pripp, O. & Öhlander, M. (red.) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur AB.

Pröckl, M. (2020). *Tyngd, sväng och empatisk timing – förskollärares kroppsliga kunskaper*.

Huddinge: Södertörns högskola

Svirsky, L. & Thulin, U. (2006). *Mer än blyg-om social ängslighet hos barn och ungdomar*. Stockholm: Cure Bokförlag och utbildning AB.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.

Thurmann-Moe, A. (1998). *Vygotskij och Pedagogiken*, Bråten, I (red). Lund: Studentlitteratur AB

Artiklar:

Hjelmér, C. (2020). *Barndomsforskare skiljer på barnperspektiv och barns perspektiv*.

Vad betyder barns perspektiv för utvärdering och utveckling?

Skolinspektionen. (2012). Diarienummer 2011:2600: *Förskola, före skola- lärande och bärande: Tematisk kvalitetsgranskning*: Publicerad 2012-06-12.

Pramling Samuelsson I & Pramling N (u.å.). *Vad betyder barns perspektiv för utvärdering och utveckling?*

Socialstyrelsen (2010). *Blyga och ängsliga barn – Socialstyrelsen/ Iwa Wasberg: En artikel om barn och unga med psykisk ohälsa*. 2010-3-9 Västerås: Edita Västra Aros.

<https://www.socialstyrelsen.se/.../kunskapsstod/2010-3-9.pdf> .

Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. DanagårdLitho 2018.

Åberg, M. & Hedlin, M. (2020). *Vardagliga beröringspraktiker i förskola och förskolläraryrket – om normer i förändring*. Publicerat på Idunn: 2020-09-07

DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1893-8981-2020-03-04>

Passanisi, A. (2013). "Skuldbelägg inte de blyga barnen". Aftonbladet 2013-07-07.

<https://www.aftonbladet.se/relationer/a/4dW1lg/skuldbelagg-inte-de-blyga-barnen>